

ERVARINGEN MET GEGRAVEN EIAFZETPLAATSEN VOOR ZANDHAGEDIS

Ruurd van Donkelaar

De Manderheide is een 12 hectare groot heideterrein in Noord-Twente. Het gebied maakt deel uit van het Dal van de Mosbeek, een gevarieerd kleinschalig landschap van stuwwallen, beekdalen, akkertjes, schraalland, bos en heide. Op de Manderheide en de omliggende kleine heideperceeltjes leeft een flinke populatie zandhagedissen, een bescheiden aantal levendbarende hagedissen en een aantal hazelwormen. Het gebied wordt particulier beheerd in nauwe samenwerking met de burens, Landschap Overijssel, die veel overige percelen in het Dal van de Mosbeek in bezit heeft.

Plaggen tegen vergrassing

Rond 1985 was de heide grotendeels vergrast met bochtige smele en de bosrand was inmiddels ook enkele honderden meters opgerukt. Er werden plannen gemaakt om de heide weer te herstellen. Hierbij stond het herstel van het landschap op de eerste plaats. Enige notie van wat er aan herpetofauna aanwezig was, was er niet. Na de eerste *grootschalige* plagsessie in 1987 volgde een snel herstel van jonge heide. Een tweede plagronde volgde in 1992. Bij de voorbereidingen van de derde actie kwam de zandhagedis in beeld. Hij bleek ruim aanwezig te zijn in de overgangszones tussen de oudere en de jongere plagplaatsen. De derde plagronde in 1997 werd daarom kleinschaliger aangepakt waarbij alle oude heidepollen gespaard bleven en meer kleine overgangszones werden gecreëerd. Vanaf dat moment ben ik mijzelf intensiever met het beheer van het terrein in het algemeen en met de observatie van de zandhagedis in het bijzonder gaan bezig houden.

Hoe maak je eiafzetplaatsen

Toen ik het terrein en de plaatsen van de hagedissen beter leerde kennen werd ik nieuwsgierig waar de belangrijkste eiafzetplaatsen zouden zijn. Ik zag in augustus en september heel veel juvenieltjes en er waren redelijk wat konijnenbulten aanwezig. Ook was er voldoende open zand op de verschillende plagplaatsen maar deze groeiden in rap tempo dicht. In de winter van 2003 besloot ik een drietal eiafzetplaatsen te graven in de dichtst bevolkte zone, aan de rand van de oudst geplagde heide die inmiddels alweer flink uitgegroeid was. Het graafwerk gebeurde met de hand waarbij de zode werd weggestoken, de bovengrond verwijderd en schoon zand van dieper weg werd opgegraven. De zoden kwamen aan de noordzijde van de kuil te liggen in de heide. Onderin de kuil kwam vervolgens de zwartere bovenlaag en het schone zand kwam hier weer bovenop. Ik hoopte op deze manier het snel weer dichtgroeien te voorkomen.

Het werkt!

Vol spanning zat ik de opvolgende augustus tijdens mijn vakantie op de heide iedere dag eventjes bij de kuilen. Al snel ontdekte ik kleine ronde gaatjes en de volgende ochtend mocht ik getuigen zijn van het uitkruipen van enkele kleine hagedisjes uit hun nest. Uiteraard wilde ik graag weten hoeveel legsels en eieren er waren gelegd en welke kuil het beste functioneerde. In december heb ik daarom de kuilen stukje voor stukje afgegraven en het zand uitgezeefd. De grootste kuil van 2 m² bleek 79 eieren te bevatten in waarschijnlijk 13 legsels. De tweede kuil bevatte geen legsels en de derde 3 legsels met 14 eieren. Ik vond het opmerkelijk dat er zo snel na het graven zoveel resultaat was. Dit zou kunnen duiden op

Aanleg eiafzetplek. De foto toont dat schoon zand van dieper wordt opgegraven (zie tekst hierbaast).

Foto: Ruurd van Donkelaar

Deze nieuw gegeraven kuil wordt al een paar jaar door meerdere zandhagedisvrouwtjes gebruikt om eieren in te graven.

een gebrek aan open graafruimte of, vooral die eerste kuil ligt gewoon heel gunstig voor de aanwezige zandhagedissen. Het volgend jaar, 2004, vond ik in de eerste kuil 61 eieren verdeeld over 14 legsels, in de andere twee geen. Wel ontdekte ik op een grote konijnenbult midden op de heide een stukje van een halve vierkante meter met maar liefst 42 eieren. Opmerkelijk was dat ik op de rest van de bult geen enkel legsel aantrof.

Favoriete ligging

Bij de meest succesvolle en grootste kuil heb ik bijgehouden waar ik de legsels precies aantrof. Deze kuil is gelegen op het ZZW met aan de noord en oostzijde een strook oude heide met plaggen en aan de zuid en westzijde jong geplagde heide. De kuil is ongeveer 2 bij 1 meter. Vrijwel alle legsels liggen in een strook in het midden, globaal tussen de 25 en 75 cm uit de hoge heiderand. De westelijk helft is daarbij ook veruit favoriet.

Hoe verder?

Bij het maken van plannen voor een laatste boskap en plagactie in de herfst van 2004 stond het belang van de hagedissen populatie bovenaan. Terecht worden er vragen gesteld of je dan sowieso zou moeten plaggen maar een sterk oprukkend bos is ook ongunstig voor de populatie in de toekomst. Inmiddels waren ook een aantal andere heidebewoners teruggekeerd zoals de nachtzwaluw en de grauwe

klauwier, beiden met succesvolle broedsels. Ook de aanwezigheid van diverse zeldzame vlinders en insecten was inmiddels geconstateerd. Zoveel mogelijk rekening houdend met alle bewoners en vooral met de hagedissen werd dit werk zeer zorgvuldig uitgevoerd. Voorafgaand zijn in de zomer de te kappen en te plaggen stukken een aantal keren goed gemonitord om te zien waar eventueel hagedissen zouden kunnen zitten. De kap werd geheel in eigen beheer uitgevoerd en tijdens het plaggen was ik bijna continue bij de kraanbak aanwezig. *We hebben bewust rommeliger gewerkt.* Plagsel is deels op walletjes in de bosrand geplaatst, over de kale plagplaatsen zijn weer takken en bomen gelegd om zo uitgespaarde eilandjes van heide en boomstobben met elkaar te verbinden. We hopen zo ook de leefomstandigheden voor de levendbarende hagedis en de hazelworm in de bosrand gunstiger te maken. Ook zijn er direct weer op mogelijke gunstige plaatsen voor de toekomst een aantal eiafzetplekken gecreëerd. Met een klein kraantje zijn tevens rond de oudste heide een aantal afzetplaatsen gegraven waarvan enkelen van een flink formaat.

Legsels in 2005

In de herfst van dit jaar heb ik de meeste van de kuilen onderzocht. Kuil no.1 blijft de topper, dit jaar zelfs met 90 eieren over 18 legsels. Kuil 2 en 3 waren dit jaar bezet met 1 en 3 legsels. Van de 14 nieuwe kuilen heb ik er 7 onderzocht. Hiervan waren er 5 gebruikt met 1 of 2 legsels. Wel moet ik daarbij aantekenen dat gezien de omvang van deze kuilen, 3 tot 10 m², ik deze niet zo volledig en nauwkeurig heb uitgegraven als mijn eerste drie kuilen. Ik heb zeker enkele legsels gemist. De overige 7 kuilen zijn nog niet onderzocht. Omdat deze nu nog zeer ongunstig liggen langs de jonge plagplaatsen verwacht ik er niet veel van maar in de kerstvakantie ga ik zeker nog een poging wagen.

